

PŘEHLED VÝZKUMŮ

51

Brno 2010

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis *Peer-reviewed journal*

Ročník 51
Volume 51

Číslo 1–2
Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Soňa Klanicová, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Olga Lečbychová,
Rudolf Procházka, Jiří Juchelka, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editors, Typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Bronzové artefakty nalezené v depotech na hradišti „Tabulová hora“
u Klentnice. Srov. studii A. Navrátila. Foto J. Špaček.
*A foto of bronze artifacts found in hoards in the hill fort „Tabulová
hora“ near Klentnice. See the study of A. Navrátil. Photo by J. Špaček.*

Adresa redakce
Adress

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
E-mail: pv@iabrno.cz

Webové stránky s pokyny pro autory: <http://www.iabrno.cz/pv>

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vydáno v Brně roku 2010

Copyright ©2010 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

PŘÍSPĚVEK KE STUDIU ŽIJÍCÍCH VSÍ STŘEDOVĚKÉHO PŮVODU. POZŮSTATKY ZÁSTAVBY Z POZDNÍHO STŘEDOVĚKU NA PARCELE Č. P. 121 V MIKULČICÍCH

A CONTRIBUTION TO RESEARCH ON EXTANT VILLAGES OF MEDIEVAL ORIGIN. THE REMAINS OF LATE MEDIEVAL BUILDINGS ON HOUSE LOT NO. 121 IN MIKULČICE

Pavel Vařeka, František Kostrouch, Petr Kočár, Zdeňka Sůvová

Abstract

The article presents the results of house plot research in the historical core of Mikulčice–village in the southeastern Moravia. Remains of sunken storage rooms representing parts of surface houses dated to the Late Middle Ages were uncovered underneath a more recent structure. This evidence sheds new light on the vernacular architecture of the period and has provided an array of artefacts representing the inventory of rural homesteads for two chronological periods (end of the 14th century–1st half of the 15th century and the last quarter of the 15th century–turn of the 15/16th century). Research has also provided an extensive dataset of ecofacts, enriching our understanding of village life.

Keywords

Archaeology of present villages of the Medieval origin, Medieval rural house, archaeobotany, archaeozoology

1. Úvod

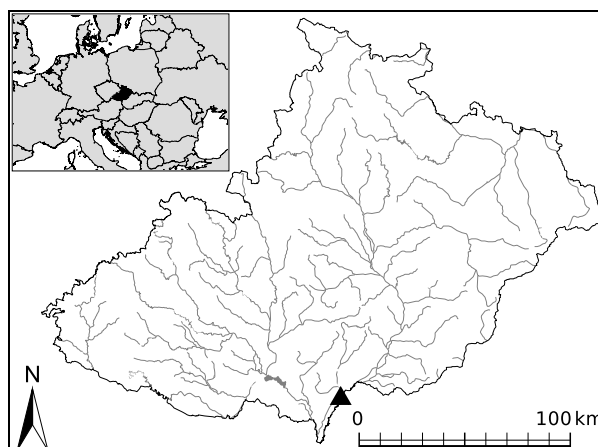
Již před více než 10 lety byl vyzdvížen potenciál terénního archeologického výzkumu v historických jádrech současných vsí, které významně rozšiřují naše poznání středověké vesnice založené převážně na studiu zaniklých sídel (srov. Nováček, Vařeka 1997; 1998; souhrnně Vařeka 2004, 253–255). Přesto soustavně pozornosti uniká drtivá většina stavebních zásahů nejrůznějšího charakteru v dnešních vsích a jen v ojedinělých případech se podaří zajistit odpovídající předstihové nebo záchranné archeologické výzkumy, které poskytnou informace o podobě a vývoji zemědělské usedlosti v mladším středověku a novověku. Možnosti takto orientovaného výzkumu dokládá terénní výzkum menšího rozsahu v Mikulčicích realizovaný v roce 2009. *P.V.*

2. Ves Mikulčice

Severozápadně od jedné z nejznámějších archeologických památek na území České republiky se nachází ves Mikulčice (Jihomoravský kraj, okr. Hodonín), položená na levém břehu říčky Kyjovky, cca 7 km jihozápadně od Hodonína (obr. 1). Z geomorfologického hlediska se jedná o okraj Tvrdonické pahorkatiny, kde je podloží tvořeno neogenními a kvarténními usazeninami s akumuláčními terasami Moravy (Demek 1987, 522).

Na několika místech bylo v intravilánu obce dokumentováno pravěké osídlení a v několika polohách také pozůstatky raně středověkých sídelních aktivit (Škojec 1997, 370–375; 2005, 303–305). Na východním okraji katastru se nachází další raně středověké sídliště řazené do 6.–9. století a pohřebiště datované do 9.–11. století (Mazuch 2008, 165–166).

Ves Mikulčice je poprvé zmiňována v listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka z roku 1141, kdy byla majetkem břevclavského kostela (CDB I, 116–123, č. 115).

Obr. 1. Lokalizace výzkumu na mapě Moravy.
Fig. 1. Location of the site on the map of Moravia.

Na návsi u kostela Nanebevzetí P. Marie je již ve 12.–13. století doloženo pohřebiště, které zřejmě sloužilo kontinuálně až do zrušení hřbitova v roce 1786 (Poláček 2003, 19). Stavební hmota současného jednolodního kostela, poprvé zmiňovaného v psaných pramenech k roku 1353, je řazena nejméně do počátku 15. století (Samek 1999, 478). Zřejmě již od středověku s Mikulčicemi bezprostředně sousedila ves Těšice, která v roce 1951 splynula s Mikulčicemi v jeden celek (Rutar 2003, 138). Mikulčice se půdorysným uspořádáním, zachyceným již na historických mapových podkladech, řadí mezi typické návěsní ulicovky (srov. stabilní katastr z roku 1827; obr. 2–3). Ve vsi stávala v poloze Kopec tvrz, doložená k roku 1353, kdy ji prodává Čeněk z Lipé Janovi z Popovic. Tvrz zanikla zřejmě v souvislosti s husitskými válkami (Pláček 2001, 380–381). *F.K.*

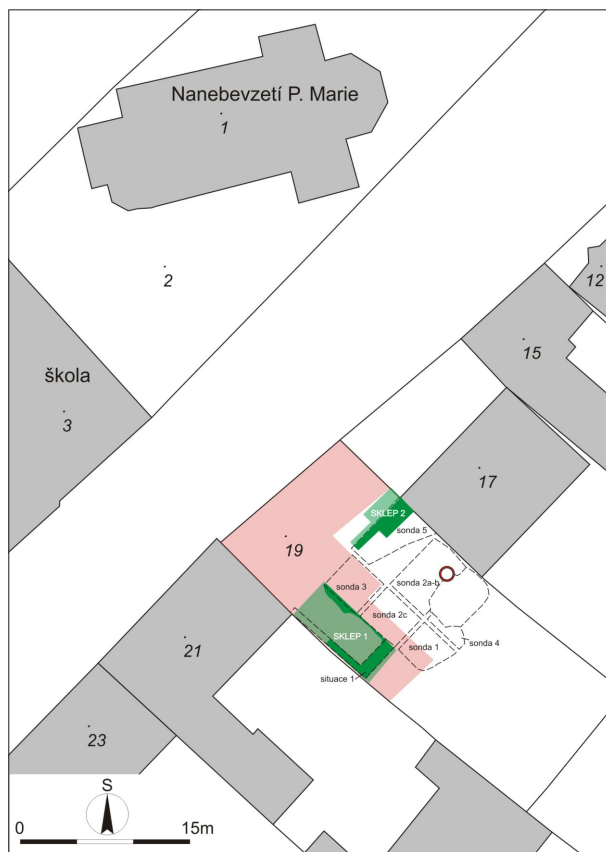
Obr. 2. Mikulčice (okr. Hodonín). Vyznačení místa výzkumu (dnešní ppč. 19) na mapě stabilního katastru z roku 1827 (podle oldmaps.geolab.cz).

Fig. 2. Mikulčice (district of Hodonín). Cadastral map from 1827 with the research location (currently house no. 19; after www.oldmaps.geolab.cz).

3. Terénní výzkum

Záchranný předstihový výzkum byl vyvolán stavbou rodinného domu na parcele č. 19, situované v jihovýchodní frontě návsi, naproti farnímu kostelu. Původní usedlost čp. 121 (dříve parcela č. 215) zde stála do roku 1980, kdy došlo k její celkové demolicí, avšak realizace novostavby byla zahájena až v polovině roku 2009 (obr. 2). Podle projektu došlo k posunu uliční čáry novostavby téměř o 10 m do hloubky parcely, čímž v místech původních obytných budov se sklepem a průjezdem vznikla předzahrádka. Vzhledem k tomu, že novostavba měla být z větší části podsklepena, bylo do ohrožené plochy položeno šest sond oddělených kontrolními bloky. Výkopy pro základy nepodsklepené garáže byly označeny jako situace 1 a dokumentovány jako vertikální řezy s mikrosondou položenou do dna dosažené úrovně (obr. 3).

Terénní výzkum provádělo archeologické pracoviště Masarykova muzea v Hodoníně ve spolupráci s Archeologickým ústavem Brno a na zpracování se podílela katedra archeologie Západočeské univerzity. První etapa terénní části výzkumu proběhla od konce června do září roku 2009, druhá zahrnující výkopy pro přípojky inženýrských sítí je plánována na rok 2010. Výzkum se soustředí uje na dva hlavní cíle: 1) zjištění sídlištních aktivit předcházejících vysazením vsi Mikulčice, 2) sledování vývoje

Obr. 3. Mikulčice. Celkový plán s vyznačením původní usedlosti (růžově), archeologických sond (1–5, situace 1) a ideálních půdorysů odkrytých suterénů (zeleně; kresba F. Kostrouch).

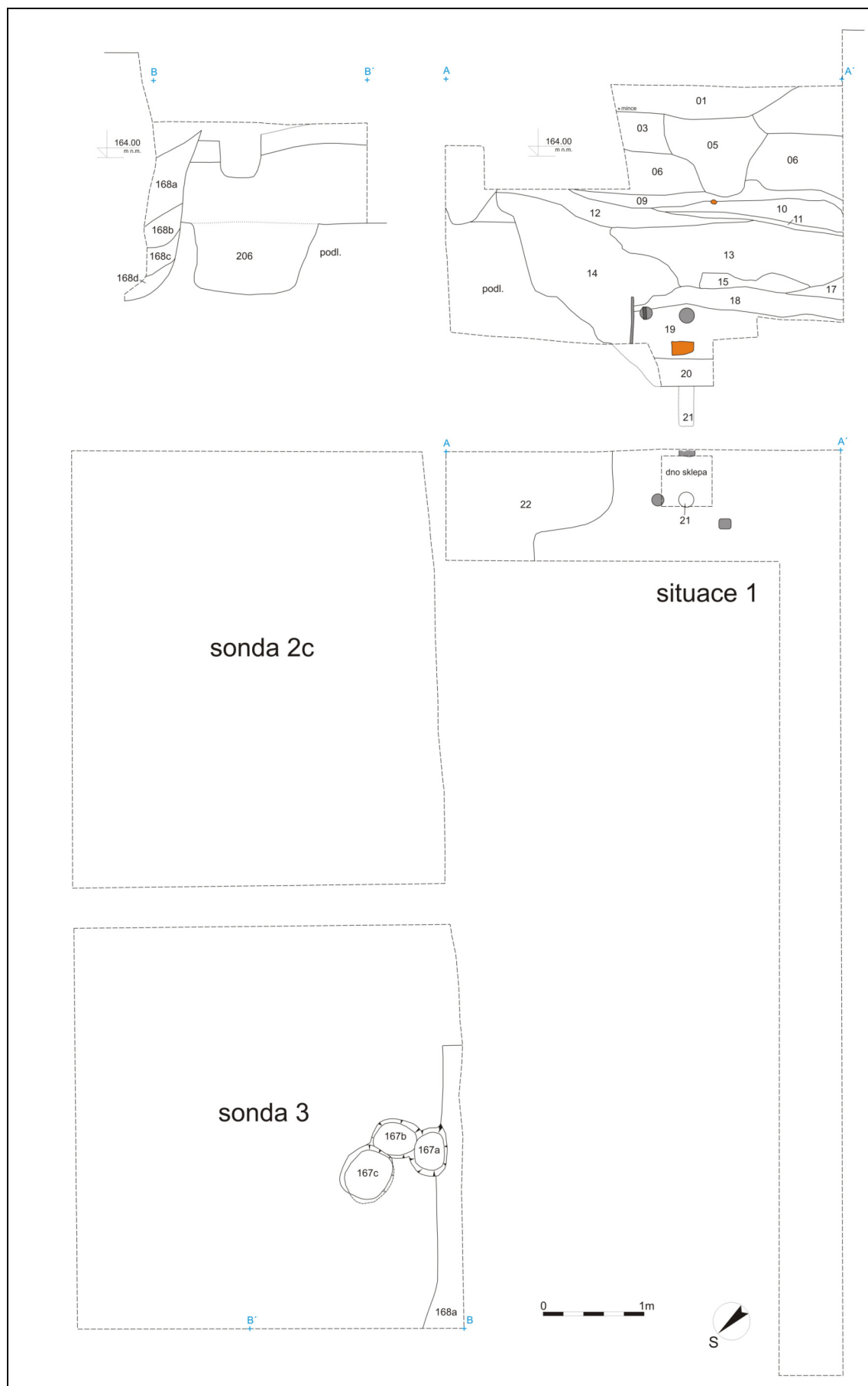
Fig. 3. Mikulčice. Complete house plan indicating the location of the original vernacular house (in pink), archaeological interventions (1–5, situation 1) and an idealised ground-plan of the uncovered sunken buildings (in green; drawing by F. Kostrouch).

vesnické parcely položené v samém jádru vesnice od její lokace do novověku.

Při výzkumu se podařilo zachytit doklady pravěkého osídlení, které předběžně řadíme do doby bronzové a mladší doby železné. Raně středověké osídlení reprezentují ojedinělé zlomky starohradištní keramiky a četnější mladohradištní nálezy. Většina objektů zahluobených do podloží spadá do období od vrcholného středověku do raného novověku. Dále se ve zkoumaném prostoru nachází funkční studna z 20. století, vyzděná z cihlových tvarovek.

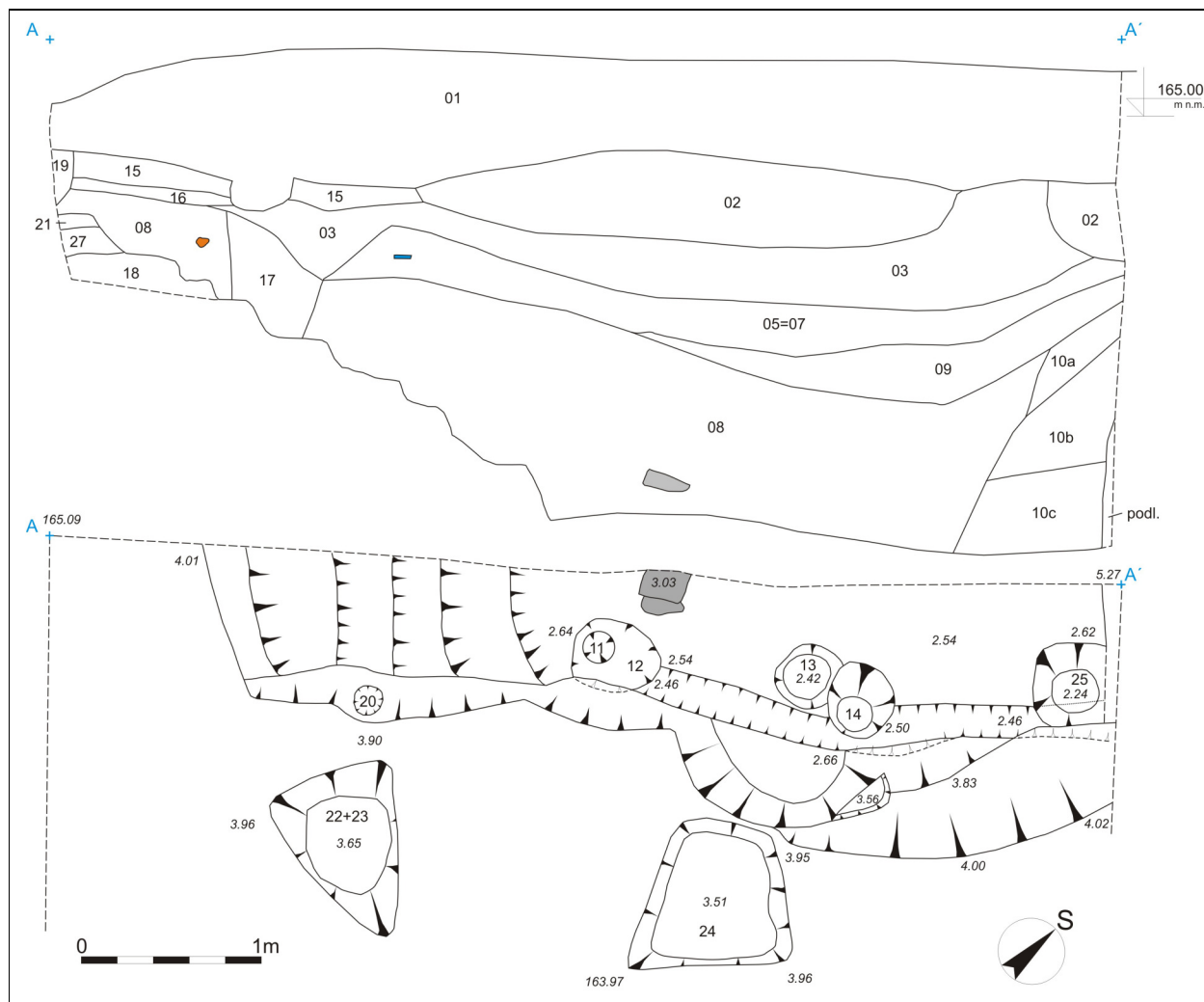
Předmětem této studie jsou dvě částečně odkryté zahluobené stavby, které představují nejlépe dochované části usedlosti z mladšího středověku. Hrana pravděpodobně třetí zahluobené stavby byla zachycena v sondě 3.

Zahluobená stavba 1 se nacházela v místech budoucí garáže zakládáné na úrovni terénu, při hranici se sousední parcelou č. 21 (dříve parcela č. 212). Tento objekt byl zkoumán pouze na řezy v základových výkopech rozšířených mikrosondou (situace 1; obr. 4, 6). Šířka výkopu pro základové pasy v situaci 1 dosahovala 0,6 m, místy došlo k rozšíření až na 1,6 m. Hloubku výkopu určovala stupňovitá základová spára budoucí garáže dosahující 0,8–3 m. Objekt zapuštěný do písčitého podloží byl orientován od severozápadu k jihovýchodu. Jeho roz-

Obr. 4. Mikulčice. Situace 1. Půdorys a řezy zahloubenou stavbou 1 (kresba F. Kostrouch).

Fig. 4. Mikulčice. Situation 1. The groundplan and sections through the sunken building 1 (drawing by F. Kostrouch).

Obr. 5. Mikulčice. Sonda 5. Půdorys a řez zahloubenou stavbou 2 (kresba F. Kostrouch).

Fig. 5. Mikulčice. Intervention 5. The groundplan and section through the sunken building 2 (drawing by F. Kostrouch).

měry dosahovaly při horní hraně minimálně $9 \times 3,5$ m. Horní hrana zahloubené stavby se nacházela přibližně 0,6–1 m pod současným povrchem. Vstup se nepodařilo identifikovat, nelze však vyloučit, že zužující se jihovýchodní strana indikuje širokou šíjí obracející se tímto směrem. Ploché dno s ušlapaným povrchem leželo v hloubce 3,5 m pod současným povrchem, přičemž dokumentováno mohlo být pouze mikrosondou o rozměrech $0,5 \times 0,5$ m. Do dna se zahlubovala sloupová jamka (stratigrafická jednotka 21) o průměru 0,15 m. Stěna sklepa je stupňovitá, v horní části má sklon 70° , v dolní části 40° . Na dno nasedala vrstva žlutého kyprého písku o mocnosti 0,3 m (vrstva 20), kterou překrývalo 1,4 m mocné souvrství tmavé písčité hlíny s četnou mazanicí a uhlíkatými archeobotanickými makrozbytky (vrstvy 13, 15, 19). V horizontální i vertikální poloze ležely ohořelé dřevěné konstrukční prvky, a to kuláč, trám i prkna. Souvrství bylo proloženo žlutým pískem (vrstvy 14, 16) a spráší (vrstva 17). Svrchní partii zásypu tvořily písčité a jílovitopísčité vrstvy (vrstvy 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12).

Zahloubená stavba 2 se nacházela v severní části zkoumané plochy, při hranici se sousední parcelou č. 17 (dřívě

parcela č. 216). V ploše byla zkoumána zhruba její polovina, a to od úrovně cca 1 m pod současným terénem (obr. 5, 7–8). Objekt zahloubený do písčitého podloží 2–2,2 m dosahoval v úrovni horní hrany 6,2 m od jihozápadu k severovýchodu a 1,5 m od jihovýchodu k severozápadu. Žádná strana nebyla odkryta v celé délce. Horní hrana zahloubené stavby se nacházela přibližně 0,6 m pod současným povrchem. V nepravidelném, mírně skloněném dnu beze stop nášlapu a udusaného povrchu se nacházely čtyři sloupové jámy porušující žlábek o šířce 0,2 m, který lemoval jihovýchodní stěnu suterénu. Ve stěně při vstupu, v dolní partii téměř svislé, v horní zešíkmené, byl zjištěn konkávní výklenek relativně pravidelného tvaru. Přístup do suterénu zajišťovala vstupní šíje na jihozápadní straně, jejíž dno tvořilo minimálně osm stupňů nepravidelných tvarů a rozměrů. Šířka vstupu při dně činila minimálně 0,7 m (snad byla odkryta zhruba polovina šíje). Délku vstupu lze stanovit přibližně na 2,8 m. Ve střední partii stěny šíje se nacházela menší sloupová jamka. Zahloubenou stavbu vyplňovaly zásypové vrstvy bez jakýchkoliv stop požárového zániku. Na dno a na severovýchodní stěnu nasedala dvojice kyprých žlutohně-

Obr. 6. Mikulčice. Situace 1. Zahloubená stavba 1. Pohled na jihovýchodní profil (foto F. Kostrouch).

Fig. 6. Mikulčice. Situation 1. Sunken building 1. A view of the southeastern profile (photo by F. Kostrouch).

dých písčité vrstvy (vrstvy 10a–10c), které zřejmě pocházejí z porušené, zřícené stěny. V ostatních částech ležela na dně téměř 1 m mocná vrstva šedého a hnědého písku (vrstva 8). Následující uloženiny měly charakteristický záস্যový konkávní tvar a tvořily je vrstvy převážně písčitého charakteru, výjimečně se jednalo o ulehlý jílovitý písek (vrstva 9). *F.K.*

4. Rozbor artefaktů

Zahloubená stavba 1

Při výzkumu tohoto objektu se podařilo získat celkem 261 zlomků keramiky, 109 kusů mazanice, 5 železných předmětů a 2 drobné zlomky artefaktů z barevného kovu.

Při rozboru keramiky členíme soubor do tří částí vymezených na základě stratigrafické situace. Svrchní uloženiny se svým charakterem odlišují od spodní výplně objektu a z nepočtených nálezů keramiky tvoří téměř polovinu zlomky glazované i režné novověké hrnciny (vrstvy 3 a 5). Vlastní záস্য zahloubené stavby dělíme na horní část (vrstvy 4, 6, 8, 10, 12) a spodní, výrazně spáleníštní situace (vrstvy 13, 17, 19), ovšem keramické nálezy z těchto úrovní nevykazují žádné odlišnosti postžitelné v tak malém vzorku, a proto je posuzujeme jako celek (obr. 8:1–13). V tomto souboru (216 ks, 2965 g) dominuje hrncina šedých odstínů tvrdě pálená v redukčním prostředí (94% početní a 95% hmotnostní zastoupení), která zahrnuje keramiku střední zrnitosti (HO4001, HO4006 – zcela převažuje) i ojediněle zastoupené hrubší zboží (HO4007); keramika byla zpracována podle deskriptivního systému a databáze KERAMIK (Vařeka 1998). Dále se setkáváme s hrubou hrncinou převážně šedohnědé barvy s vysokým podílem slídy ve střepu (třídy HO4003 a HO4005 – zbývající procentuální podíl souboru). Z posuzovatelných zlomků náležela většina hrncům menší a střední velikosti (13×), opatřených v některých případech páskovými uchy. Dále zde nacházíme kónickou mísu s vodorovně vyloženým okrajem a se zlomkem zvonovité pokličky. U okrajových profilací hrnců naprosto převažuje typ stře-

chovitý a přehnutý s různými variantami a jen v jediném případě zaznamenáváme vodorovně vyložený okraj. Z výzdobných prvků převažuje rytá šroubovice, dále vodorovné rýhy a setkáváme se též s nehtovitými vrypy na přehnutém okraji, s radélkovou výzdobou a s lištou ostré profilace na podhrdlí. U dně převažuje podsýpka (11×) nad stopami odříznutí z vyspělejšího setrvačně rotujícího kruhu (5×). Ze zlomků získaných sběry z vytěžené hlíny ze suterénu pochází okraj hrnce ve tvaru okruží, fragmenty dvou pokliček a kónické mísy.

Zlomky mazanice (109 ks) nalezené ve výplni suterénu představují omazy a výmazy dřevěných konstrukcí stavby zaniklé požárem (obr. 10: 1–15). Mazanicová hmota je středně kompaktní s množstvím organických příměsí (patrné otisky slámy, plev), červenavé nebo černé barvy a její výpal dosahuje středních hodnot – rozbor mazanice byl reálnizován v rámci deskriptivního systému a databáze MAZANICE (Vařeka 1992; 1995).

Při rozboru otisků byla zjištěna převaha kuláčů, z nichž některé byly přitesané (66×). Setkáváme se s výmazem spáry mezi těmito konstrukčními prvky (dochovaný otisk jednoho nebo dvou kuláčů) s částí hliněné omítky, někdy se zachovaným lícem, který byl jen hrubě upraven nebo vyhlazen (v některých případech se dochovaly stopy hlazení prsty). Objevují se také výmazy spár mezi kuláči, které nebyly opatřeny omazem. Méně početné jsou otisky prutů (10×), některé se zachovaným lícem omazu (1–5 prutů). Zjistíme také kombinaci otisků prutů a tenčích kulatin (1 kulatina v kombinaci s 1–5 pruty), které nesly výplet a stýkají se v úhlu cca 90°. Ostatní zlomky nesou méně běžné typy otisků (pravoúhlá vazba dvou kuláčů, rohové partie atp.), líc omazů bez otisku konstrukčních prvků nebo jsou neurčitelné (obr. 10).

Dále bylo nalezeno 5 železných předmětů (791 g), z nichž 4 představují neurčitelné kusy a poslední je fragmentem objímky (osa kola?) s dochovaným zuhelnatělým dřevem. Dva velmi drobné fragmenty z barevných kovů, snad bronzu, nelze blíže určit.

Zahloubená stavba 2

Při odkryvu zahloubené stavby 2 bylo nalezeno 1084 zlomků keramiky, 63 ks mazanice, 1 fragment cihly, 23 železných artefaktů, 1 zlomek plochého skla a stříbrná mince. Nálezy keramiky členíme podle stratigrafické situace do dvou celků. První pochází z vrstev 2 a 3 z horní úrovně (může se jednat o vyrovnávku prosedající výplně objektu) a druhý celek náleží vlastní (jednorázové?) výplni suterénu (vrstvy 4, 5, 7, 8, 9, 10; nálezy ostatních druhů artefaktů pocházejí pouze z výplně).

Z horní úrovně pochází jen 51 keramických zlomků (1000 g), z nichž 18 představuje redukčně pálené zboží zrnitého střepu (třídy HO4001, HO4007, HO4012), 17 fragmentů náleží hrubé slídnaté hrncině (HO4003; HO4005), 8 kusů reprezentuje červeně se pálicí hrncinu zrnitého střepu (HO4013), 1 zlomek pochází z nádoby jemnozrnitého tenkostěnného střepu pálené v redukčním prostředí s vleš'ovanou výzdobou (HO6001) a 10 zlomků zastupuje tenkostěnnou keramiku z jemné hmoty pálené do červené (HO7001) a bělavé barvy (HO7002) opatřené vnitřní olovnatou polevou. U keramiky tříd řady HO4000 zjiš-

Obr. 7. Mikulčice. Sonda 5. Zahloubená stavba 2 – severozápadní profil (foto F. Kostrouch).

Fig. 7. Mikulčice. Intervention 5. Sunken building 2 – northwestern profile (photo by F. Kostrouch).

ťujeme převážně hrnce střední velikosti (10×; průměr okraje 19–26 cm) s okraji střechovitými (2×), přehnutými (2×) a ve tvaru okruží (5×), dále zvonovité pokličky (2×), kónické mísy (2×), džbán (1×) a jeden tvar, který nedokážeme funkčně zařadit. Setkáváme se s výzdobou tvořenou vodorovnými rýhami a rytou šroubovicí, dna nesou stopy odříznutí (1×) i podsýpky (1×). Posuzovatelné zlomky glazovaného zboží náleží hrnci s přehnutým okrajem (1×), trojnožkám (2×) a široké míse (1×). Červeně se pálicí hrncina byla opatřena bělavým nástřepím, na kterém byla v jednom případě aplikována podglazurní malba červenou hlínkou (vegetabilní motiv) kombinovaná s ostrovy zelené a červené barvy zakapávané do číré polevy.

Z vlastní výplně zahloubené stavby se podařilo získat 1033 zlomků keramiky (8916 g). Z toho náleží 4 fragmenty (54 g) pravěké keramiky a 53 zlomků (874 g) řadíme ke keramice hradištní tradice (zlomky reprezentují keramiku střední, mladší doby hradištní a 13. století),

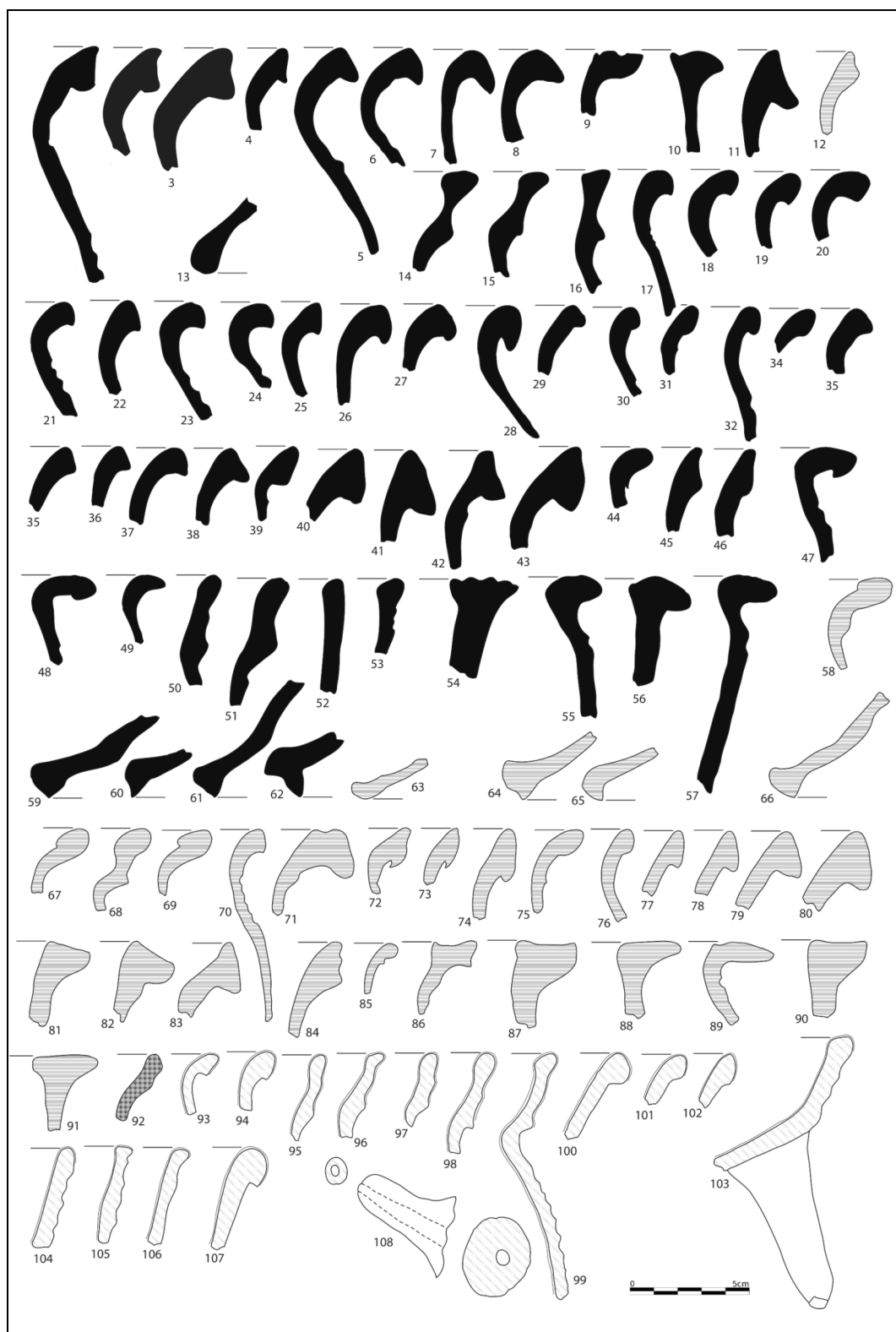
které považujeme za intruzi (5% hmotnostní a 10% početní zastoupení v celém souboru). Předmětem vlastního rozboru je 976 zlomků (7988 g), z nichž největší podíl náleží keramice šedé barvy různorodé zrnitosti pálené v redukčním prostředí (55% početní a 59% hmotnostní zastoupení). Několik tříd zahrnuje hrnčířské zboží různých odstínů šedé barvy se širokou škálou kvality hrnčířské hmoty, a to od zboží s poměrně jemným střepem malé zrnitosti (HO4004, HO4011, HO4012) přes středně zrnitou keramiku (HO4001, HO4008) až po výrazně hrubozrné zboží (HO4007, HO4010). Tato keramika obsahuje jen nepatrné množství slídy (pouze keramika třídy HO4008 má povrch přetažený vrstvičkou slídnaté hlíny). Dále následuje hrubá keramika s vysokým obsahem slídy převážně hnědošedých odstínů (28% početního a 22% hmotnostního zastoupení; třídy HO4002, HO4003, HO4005), dále se setkáváme s polévanou hrncinou jemnozrného střepu (10% početní a 12% hmotnostní zastoupení). Zastoupena je keramika dvou tříd – červeně (HO5001) a bělavě až okrově se pálicí zboží (HO5002). Okrajově je zastoupeno zrnité režné zboží červenavého střepu (HO4013; 1% početní i hmotnostní zastoupení) a některé omluté zlomky nebylo možno přesněji determinovat (6% početní i hmotnostní zastoupení; obr. 9: 14–103). Z celkem 154 posuzovatelných zlomků náleží většina hrncům opatřeným v početných případech páskovými uchy (60%; průměr okrajů 11–24 cm), dále se setkáváme se zvonovitými pokličkami (20%), džbány (8%; většina náleží glazované keramice), s trojnožkami (7%; všechny jsou polévané), mísami (4%) a v jediném případě je doložena glazovaná konvice s trubkovitou výlevkou. U okrajových profilací hrnců se nejčastěji objevuje typ střechovitý, pře-

Obr. 8. Mikulčice. Sonda 5. Zahloubená stavba 2 – detail reliktní konstrukce na dně (foto F. Kostrouch).

Fig. 8. Mikulčice. Intervention 5. Sunken building 2 – a detail of construction remains in the lowermost layer (photo by F. Kostrouch).

Obr. 9. Mikulčice. Nálezy keramiky (výběr). 1–13: výplň zahluobené stavby 1; 14–108: výplň zahluobené stavby 2; 1–11, 13–57, 59–62: keramika různé zrnitosti pálená v redukčním prostředí; 12, 58, 63–91: hrubá slídnatá hrnčina; 92: zrnité režné zboží červeného střepu; 93–108: polévaná hrnčina jemnozrného střepu. 1–12, 14–49, 58, 67–90, 92–94: hrnce; 13, 59–66: pokličky; 50–53, 95–99: džbány; 54–57, 91: mísy; 100–107: trojnožky; 108: konvice (kresba P. Vařeka).

Fig. 9. Mikulčice. Ceramic finds (a selection). 1–13: infill of the sunken building 1; 14–108: infill of the sunken building 2; 1–11, 13–57, 59–62: grey ware; 12, 58, 63–91: coarse ware with talc inclusions; 92: red coarse ware; 93–108: fine clay glazed ware. 1–12, 14–49, 58, 67–90, 92–94: pots; 13, 59–66: lids; 50–53, 95–99: jars, 54–57, 91: bowls; 100–107: tripods; 108: ewer (drawing by P. Vařeka).

hnutý, ovalený, dále vodorovně vyložené okraje a okruží (celkem více než 90%). Z výzdobných prvků dominují ryté rýhy, šroubovice a zcela ojediněle se objeví vlnice. Dále se setkáváme s vývalkovou šroubovicí a nepříliš početným radélkem. U glazur zaznamenáváme barvu hnědou, červenohnědou, žlutozelenou a žlutou. Naprostá většina den nese stopy odříznutí (více než 90%) a jen ojediněle zjišťujeme podsýpku.

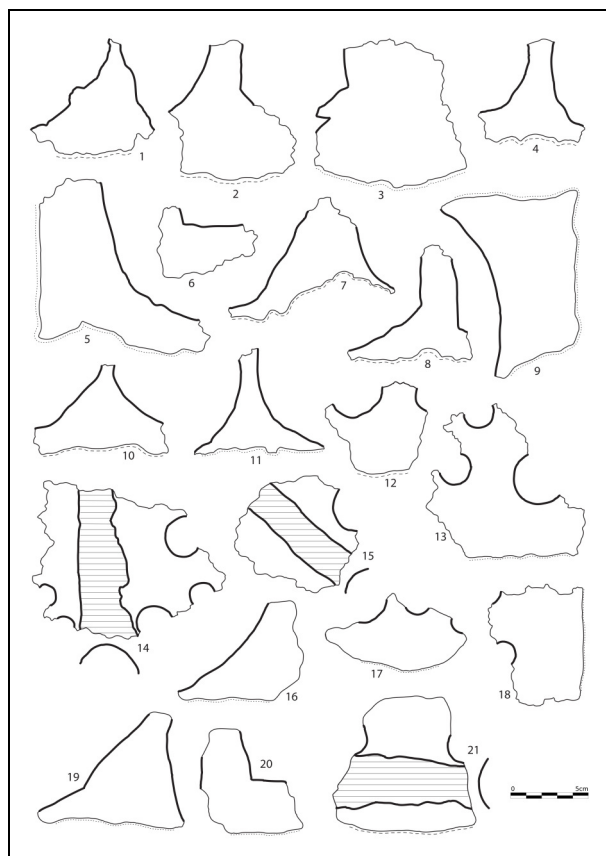
Uloženiny ve výplni suterénu poskytly soubor mazanice (63 ks, 2,1 kg), která se svými vlastnostmi výrazně odlišuje od nálezů ze zahloubené stavby 1 (obr. 10: 15–18). Jedná se o menší, značně abradované fragmenty se špatně dochovanými, setřelými otisky. Mazanice cihlově červené barvy, slabého až středního výpalu je středně kompaktní s nahodilými většími kousky vápence (do 2 cm). Z konstrukčních prvků byly doloženy kuláče (3×) a snad tesané prvky či jen přitesané kulatiny (5×). Dále se setkáváme s otisky prutů (4×) a s kombinací prutu a pravouhle položené tenčí kulatiny (1×). Na několika fragmentech se dochoval pouze líc omazu (20×), z toho v 5 případech zjišťujeme bělavý vápenný povrch lícni strany. Ostatní zlomky byly neurčitelné. Zajímavým nálezem jsou fragmenty nepříliš pravidelně formovaných, zřejmě v ruce robených cihel s oblými hranami (šířka u dvou měřitelných exemplářů činí 8 a 8,3 cm; obr. 11). Hmota se od mazanice odlišuje jen vyšší kompaktností a menším podílem organických složek (patrně na otiscích). Obdobně zjišťujeme zrnka vápence a slabý až střední výpal. Domníváme se, že se jedná o nález vepřovicových cihel, za jejichž dochování, stejně jako v případě mazanice, vděčíme požárovému zániku stavby.

Dále bylo z výplně zahloubené stavby získáno 23 železných artefaktů nebo jejich částí (474 g). Kromě neurčitelných amorfních kusů nejčastěji evidujeme hřeby různé velikosti (13×), dále byly zjištěny dva fragmenty pravděpodobně srpů, přezka a část podkovy s hranolovitým ozubem. Kromě železných předmětů zjišťujeme také 29 kusů (1054 g) pravděpodobně kovářské strusky. Výjimečným nálezem je drobný fragment (<1 g) značně zkorodovaného plochého skla z vrstvy 7 a ze stejné uloženiny pocházející bílý peníz Vladislava II. Jagellonského (určení F. Kostrouch; obr. 12). P.V.

5. Archeobotanické analýzy

Při odkryvu spálenišť vrstev ve výplni zahloubené stavby 1 se podařilo získat 100 uhlíků (vrstvy 13 a 18), jejichž rozbor prokázal převahu dubu (*Quercus*; 85×). Dále se kromě dalších tvrdých listnáčů, jako je jasan (*Fraxinus*; 2×) a jilm (*Ulmus*; 1×), setkáváme s topolem, vrbou (*Populus/Salix*; 4×; *Salix*; 5×) a lískou (*Corylus*; 2×). Ze spodní části zásypu zahloubené stavby 2 (vrstva 8) pochází pouze 15 uhlíků, které byly všechny přiřazeny jilmu (*Ulmus*; 15×).

Z požárových vrstev vyplňujících spodní část zahloubené stavby 1 byl při odkryvu odebrán vzorek zeminy o objemu 200 l, jehož následné proplavení poskytlo 5499 zuhelnatělých rostlinných makrozbytků (tab. 1). Flotace, rozbor uhlíků i makrozbytkové analýzy byly provedeny na katedře archeologie Západočeské univerzity v Plzni.

Obr. 10. Mikulčice. Nálezy mazanice (výběr). 1–15: výplň zahloubené stavby 1; 16–21: výplň zahloubené stavby 2; 1–11, 16, 19, 22: otisky kuláčů a tesaných prvků pravděpodobně z roubené konstrukce; 12–15, 17–18, 21: otisky pletené konstrukce (kresba P. Vařeka).

Fig. 10. Mikulčice. Daub finds (a selection). 1–15: infill of the sunken building 1; 16–21: infill of the sunken building 2; 1–11, 16, 19, 22: probable imprint of a corner-timbered construction; 12–15, 17–18, 21: the impressions of a wattle-and-daub construction (drawing by P. Vařeka).

Vzorek obsahoval zuhelnatělé obilí s příměsí diaspor plevelů. Dominantní složku vzorku tvořilo žito seté (*Secale cereale*) s menší příměsí pšenice obecné (*Triticum aestivum*) a prosa (*Panicum miliaceum*). Soubor analyzovaných plevelů prokazuje, že žito bylo pěstováno jako ozim. Zjištěny byly typické indikátory ozimých obilnin – početný soubor semen koukolu (*Agrostemma githago*), vtroušené semeno vikve čtyřsemenné či chlupaté (*Vicia tetrasperma/hirsuta*), obilka sveřepu stoklasy (*Bromus secalinus*) a sveřepu rolního (*Bromus arvensis*). Jen okrajově byly zaznamenány plevele, které by mohly indikovat jař – nažky merlíku bílého (*Chenopodium album*), rdesna ptačího (*Polygonum arenastrum*) či vytrvalé plevele – obilky blíže nezjištěných trav (*Poaceae*). Zcela unikátní je nález celého zuhelnatělého plodenství řepovníku svraskalého (*Rapistrum rugosum subsp. rugosum*), který představuje plevel obilnin rozšířený v nížinných oblastech našeho státu. Svým původem druh pochází z východní a jihovýchodní Evropy a je považován za neofyt (Pyšek, Sádlo, Mandák 2002), což ovšem nález v tomto archeologickém kontextu vyvrací.

Tab. 1. Výsledky analýzy zuhelnatělých makrozbytků z výplně zahloubené stavby 1 (P. Kočár).

Tab. 1. Results of analysis of carbonized macrorests from sunken building 1 (P. Kočár).

Latinské jméno taxonu	České jméno taxonu	Druh nalezeného zbytku	Počet
<i>Secale cereale</i>	žito seté	obilka	5 400
<i>Triticum aestivum</i>	pšenice obecná	obilka	6
<i>Panicum miliaceum</i>	proso seté	obilka	1
<i>Cerealia</i>	obilniny	zlomky stébel	4
<i>Agrostemma githago</i>	koukol polní	semeno	81
<i>Bromus arvensis</i>	sveřep rolní	obilka	1
<i>Bromus secalinus</i>	sveřep stoklasa	obilka	1
<i>Chenopodium album</i>	merlík bílý	nažka	1
<i>Chenopodium</i> sp.	merlík	nažka	1
<i>Rapistrum rugosum</i> subsp. <i>rugosum</i>	řepovník svraskalý	plodenství	1
<i>Polygonum arenastrum</i>	rdesno ptačí	nažka	1
<i>Vicia tetrasperma/hirsuta</i>	vikev čtyřsemenná/chlupatá	semeno	1
Celkem			5 499

Archeobotanické analýzy zuhelnatělých rostlinných zbytků doložily přítomnost částečně vyčištěné zásoby ozimého žita s typickou příměsí plevelů a méně početně zastoupenou pšenici a proso. *P.K.*

6. Osteologická analýza

Analyzováno bylo celkem 86 fragmentů kostí a jejich fragmentů o hmotnosti 814 g (průměrný fragment vážil 9,5 g). U některých fragmentů se ukázalo, že byly původně součástí jedné kosti, tím se mohl hodnocený počet fragmentů snížit oproti původně zaznamenanému. Pouze 2 zlomky kostí pocházejí z výplně zahloubené stavby 1 (vrstva 4 a 6), zatímco ostatní byly získány při odkryvu stavby 2. Z toho 4 náleží horní úrovni (vrstva 3) a soubor čítající 80 kusů můžeme přiřadit vlastní výplni objektu (vrstvy 5, 8–10).

Určené pozůstatky pocházely minimálně ze 13 jedinců náležejících 7 živočišným druhům (zastoupení v jednotlivých kontextech srov. tab. 2). Determinace kostí byla realizována s využitím literatury (Anděra, Horáček 1982; Cohen, Serjeantson 1996; Červený, Komárek, Štěrba 1999; Schmid 1972) a srovnávací osteologické sbírky. Pro měření byly použity rozměry navržené v publikaci Drieschové (Driesch 1976). Pro výpočty byly použity počty fragmentů i MNI (minimální počet jedinců; kvantifikační metody srov. Kyselý 2004). Stáří zvířat bylo určováno na základě stavu chrupu (u nedospělých jedinců na základě prorážení jednotlivých elementů mléčného i trvalého chrupu, u dospělých na základě obrusu chrupu; srov. Červený, Komárek, Štěrba 1999, Levine 1982), ale i podle stavu srůstu epifýz a diafýz dlouhých kostí (Schmid 1972). Rozlišení příbuzných taxonů probíhalo zejména na základě publikovaných dat (ovce/koza – např. Prummel, Frisch 1986; prase divoké/domácí – Payne, Bull 1988). Kohoutková výška byla odhadovaná na základě maximálních délek kostí končetin přepočtem podle publikovaných údajů (souhrn viz Driesch, Boessneck 1974). Pohlavní dimorfismus tura byl rozlišován podle různého habitatu metapodií.

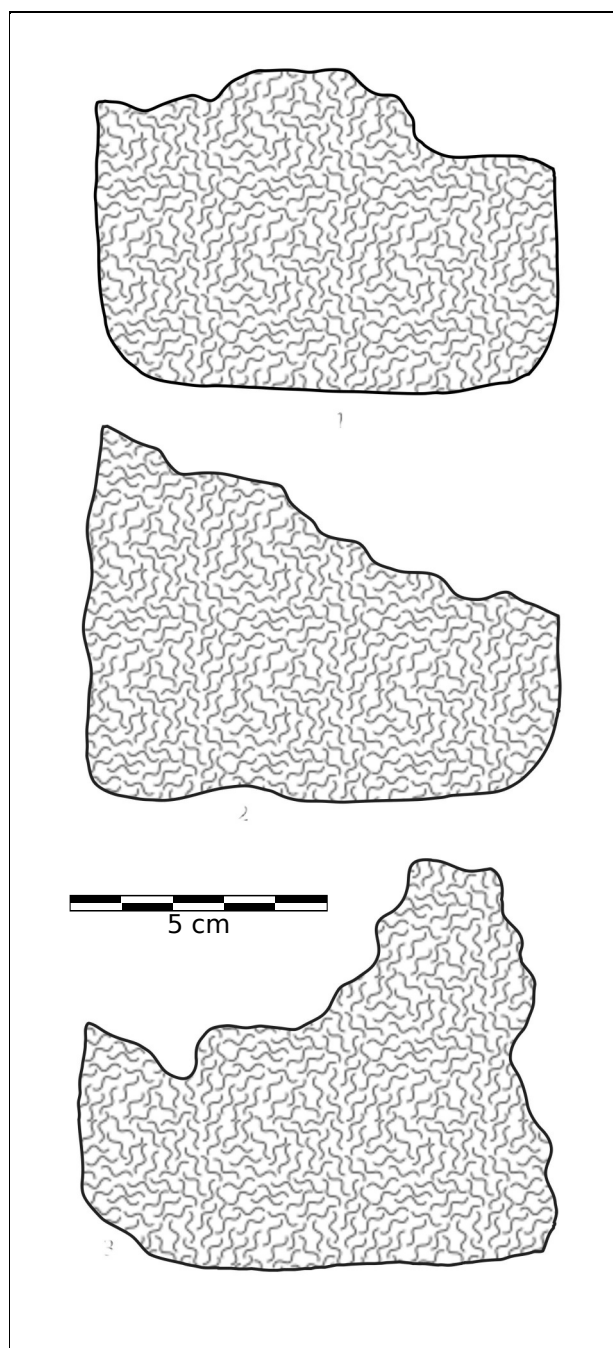
Zaznamenány byly následující taxony: ptáci (*Aves*), kachna domácí/divoká (*Anas domesticus/platyrhynchos*), kurovití (*Gallidae*), koroptev polní (*Perdix perdix*), savci (*Mammalia*), kůň domácí (*Equus caballus*), prase domácí (*Sus domesticus*), ovce/koza (*Ovis/Capra*), ovce domácí (*Ovis aries*), tur domácí (*Bos taurus*). Fragmety savců, které se nepodařilo determinovat do druhů, byly zařazeny alespoň na základě velikostních kritérií do kategorií středně velký savec, *Medium mammal* (může se jednat o kosti ovce/kozy, prasete nebo psa, ale i jiných druhů), příp. velký kopytník, *Large ungulate* (pravděpodobně se jedná o pozůstatky tura, může ale jít i např. o kosti koně). Další fragmenty, které se nepodařilo zařadit ani do velikostní kategorie, byly shrnuty pod termínem neurčený savec (*Mammalia indet.*).

V souboru dominovaly pozůstatky domácích savců. Zaznamenáno bylo 15 fragmentů prasete domácího (1× ze zahloubené stavby 1, ostatní z výplně suterénu 2), pocházejících minimálně ze 4 jedinců, z nichž 1 byl dospělý, 1 subadultní a 2 juvenilní. Subadultní jedinec byl samec. U juvenilních jedinců bylo zpřesněno stáří: jeden z nich se nacházel ve stáří kolem 6 měsíců, druhý ve stáří 12–16 měsíců. Tur domácí byl zastoupen 13 (+ 1 cf.; 1× ze zahloubené stavby 1, ostatní z výplně stavby 2) fragmenty náležejícími aspoň 3 jedincům – rozlišeny byly pozůstatky adultního, subadultního i juvenilního jedince. Stáří subadultního jedince se pohybovalo kolem 2 let. Nalezeny byly i pozůstatky drobných přežvýkavců: ovce domácí byla zaznamenána v 1 případě, další 3 fragmenty byly určeny jako ovce/koza (zahloubená stavba 2). Doloženy byly nálezy minimálně dvou jedinců, adultního (ovce) a subadultního (ovce/koza). U dospělého jedince ovce se podařilo odhadnout kohoutkovou výšku (56 cm). Nalezeny byly i 3 fragmenty koně domácího, které mohly pocházet z adultních jedinců menšího vzrůstu, jejichž stáří bylo odhadnuto na 8–9 let (2× vlastní výplň zahloubené stavby 2, 1× horní úroveň). Dále bylo zaznamenáno 27 fragmentů velkého kopytníka, 17 fragmentů středně velkého savce a 2 fragmenty blíže neurčených savců.

Tab. 2. Seznam osteologických nálezů z výplně zahlobené stavby 2 (Z. Sůvová). Vysvětlivky k tabulce: n – počet fragmentů, MNI – minimální počet jedinců, g – hmotnost fragmentů, st. – strana, č.k. – část kosti, p.k. – počet kostí, s.r. – relativní stáří, g – hmotnost v gramech, s – sinistra (levá), d – dextra (pravá), ax – axiální, acet – acetabulum, b – basis, co – corpus, cond – condylus, cri – crista, ddf – diafýza (distální), de – distální epifýza, df – diafýza, di – distální, dia – pars diastemae, e – epifýza, or – orbita, pc – processus cornualis, pcb – processus cornualis (basis), pco – processus coronoideus, pe – proximální epifýza, pdf – diafýza (proximální), pp – processus paracondylaris, p – proximální, ps – processus spinosus, pt – processus transversus, sst – sustentaculum tali, v. – vertebra, A – adultní, J – juvenilní, js – juvenilní/subadultní, n – neonátní, nvj – neonátní/velmi juvenilní, S – subadultní, sa – subadultní/adultní, vj – velmi juvenilní.

Tab. 2. File of bone finds from filling of sunken building 2 (Z. Sůvová).

Kontext	Datace	Cf.	Species	Anatomie	St.	Č.k.	P.k.	S.r.	g	Poznámka
S5/10	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Radius</i>		df	1	J	5,4	
S5/10	15./16.stol.		<i>Equus caballus</i>	<i>Praemolar 4 sup.</i>	d		1	A	59,3	vk 48,7 mm
S5/10	15./16.stol.		Large ungulate	<i>Costa</i>			1	A	12,7	šikmo odseklé
S5/10	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			2		44,3	
S5/10	15./16.stol.		<i>Mammalia</i> indet.	indet.			1		2,9	
S5/10	15./16.stol.		Medium mammal	<i>Costa</i>			1	sa	1,5	šikmo odseklé + zářez
S5/10	15./16.stol.		Medium mammal	indet.			1		6,9	
S5/10	15./16.stol.		<i>Ovis/Capra</i>	<i>Molar sup.</i>	s		1	S	6,9	3 fragmenty
S5/10	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Canine inf.</i>			1	S	1,9	
S5/10	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Molar 3 inf.</i>			1	S	4,5	
S5/3	15./16.stol.		<i>Equus caballus</i>	<i>Phalanx III</i>			1	A	30,5	
S5/3	15./16.stol.		Large ungulate	<i>Costa</i>			1	sa	11,6	příčně odseklé
S5/3	15./16.stol.		Medium mammal	indet.			2		8,4	
S5/4	15./16.stol.	cf.	<i>Bos taurus</i>	<i>Mandibula</i>			1	A	19,5	šikmo odseklé
S5/4	15./16.stol.		Medium mammal	indet.			1	A	2,6	
S5/5	15./16.stol.		<i>Avis</i>	<i>Phalanx</i>			1	A	0,7	větší pták
S5/5	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Molar sup.</i>	s		1	js	21,5	
S5/5	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			6		63,9	
S5/5	15./16.stol.		Medium mammal	indet.			4		12	
S5/5	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Fibula</i>		df	1	S	1,2	2 příčné zářezy
S5/5	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Incisus 1 inf.</i>	d		1	A	3,1	
S5/5	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Mandibula</i>	s		1	S	23	před p4 šikmo odseklé, p4, m1-2 (g,d)
S5/5	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Mandibula</i>	s		1	J	20,5	p3-4 mléčné, m1 b
S5/8	15./16.stol.		<i>Anas platyrhynchos</i>	<i>Tarsometatarsus</i>	s		1	A	0,8	
S5/8	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Costa</i>			1	A	12,6	šikmo odseklé z obou stran
S5/8	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Molar 2 inf.</i>	d		1	S	12,2	g
S5/8	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Praemolar 4 sup.</i>	s		1	S	2,8	mléčný, zrovna vypadlý, kolem 2 let
S5/8	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Radius</i>		ddf	1	A	20,8	
S5/8	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Tibia</i>		df	1	A	43,7	
S5/8	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			2		23,9	1 okus, + struska
S5/8	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			3		10,2	
S5/8	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			1		3,6	část opálená do hněda
S5/8	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			1		7,6	
S5/8	15./16.stol.		Medium mammal	<i>Costa</i>			1	A	0,8	šikmo odseklé
S5/8	15./16.stol.		Medium mammal	<i>Costa</i>			1	sa	7	
S5/8	15./16.stol.		<i>Ovis aries</i>	<i>Talus</i>	d		1	A	5	koh. výška 56,06 cm
S5/8	15./16.stol.		<i>Ovis/Capra</i>	<i>Tibia</i>		df	1	A	10,8	
S5/8	15./16.stol.		<i>Perdix perdix</i>	<i>Tarsometatarsus</i>	s		1	A	0,8	
S5/8	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Incisus inf.</i>			1	S	1,9	3 fragmenty
S5/8	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Maxilla</i>	s		1	S	11,6	m2 fr.
S5/8	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Ulna</i>	d	di	1	S	5,3	
S5/8	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Vertebra lumbalis</i>	ax	pt	1	sa	1,4	příčně odseklé u báze
S5/9	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Calcaneus</i>	d		1	S	23,5	
S5/9	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Metatarsus</i>		df	1	J	7,4	
S5/9	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Radius</i>		df	1	A	26,5	
S5/9	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Tibia</i>		df	1	A	14,2	šikmo odseklé
S5/9	15./16.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Vertebra cervicalis</i>	ax		1	A	15,6	
S5/9	15./16.stol.		<i>Equus caballus</i>	<i>Phalanx III</i>	d		1	A	21,3	
S5/9	15./16.stol.		<i>Gallidae</i>	<i>Humerus</i>	d	df	1	J	0,8	
S5/9	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			1		6,1	
S5/9	15./16.stol.		Large ungulate	indet.			9		30,4	
S5/9	15./16.stol.		<i>Mammalia</i> indet.	indet.			1		1,1	
S5/9	15./16.stol.		Medium mammal	<i>Costa</i>			3	sa	17,3	1 okus
S5/9	15./16.stol.		Medium mammal	indet.			2		11	
S5/9	15./16.stol.		Medium mammal	indet.			1		0,9	
S5/9	15./16.stol.		<i>Ovis/Capra</i>	<i>Radius</i>	s	df	1	A	9,4	šikmý zásek
S5/9	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Caninus sup.</i>			1	S	4,2	2 fragmenty
S5/9	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Humerus</i>	s	di	1	J	12,6	spíš mladší, na prox. šikmo odseklé
S5/9	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Mandibula</i>			1	S	8,2	
S5/9	15./16.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Radius</i>		df	1	S	9	
sit1/6+4	15.stol.		<i>Bos taurus</i>	<i>Molar 1 sup.</i>	s		1	S	19,4	+ struska
sit1/6+4	15.stol.		<i>Sus domesticus</i>	<i>Maxilla</i>	d		1	J	27,5	p3-4, m1-2

Obr. 11. Mikulčice. Fragmentsy vepřovic (kresba P. Vařeka).
Fig. 11. Mikulčice. Fragments of cob bricks (drawing by P. Vařeka).

Z ptačích nálezů byly po 1 fragmentu nalezeny kosti dospělé kachny, dospělé koroptve polní, juvenilního kurovitého ptáka (kura?) a blíže neurčeného ptáka (všechny z výplně stavby 2).

Na kostech byly sledovány tafonomické změny způsobené člověkem, zvířaty i způsobem uložení. Kostí jsou charakteristicky fragmentovány, takže často nemůžeme zodpovědně prohlásit, zda poškození bylo způsobeno lidským zásahem, či jinými faktory. Jistotu můžeme mít většinou pouze v případech různých odseknutí a s nimi souvisejících záseků a zářezů a podobných zásahů do celistvosti kostí. Jednalo se vesměs o sečné zásahy vzniklé

během porcování zvířecích těl, případně během specifických úkonů probíhajících v průběhu tohoto porcování, jako je oddělování kostí končetin v kloubu nebo oddělování spodní čelisti. „Kuchyňské“ zásahy byly zaznamenány na 12 fragmentech (14%): na 4 fragmentech prasete, na 3 fragmentech tura, na 2 fragmentech velkého kopytníka, na 2 fragmentech středně velkého savce a na 1 fragmentu ovce/kozy. Co se týče anatomické pozice zásahů, nejčastější byly na fragmentech žeber (5×) a na fragmentech dlouhých kostí končetin (4×), vyskytovaly se i na fragmentech lebky (2×) a obratle (1×). Opálení bylo nalezeno na 1 fragmentu (1%), jednalo se o fragment velkého kopytníka částečně opálený do hněda (může souviset s požárovým zánikem stavby 2). Na 7 fragmentech (8%) byly nalezeny otisky zubů, z toho na 2 fragmentech tura, na 2 fragmentech velkého kopytníka a na jednom fragmentu prasete, koně a středně velkého savce. Okus byl způsoben zřejmě psy a nepřímo tak dokládá jejich přítomnost na dané lokalitě. Z erozních změn bylo doloženo odvápnění kostí, v některých případech doprovázené odlupováním lamelární kompakty.

V analyzovaném souboru byly nalezeny pozůstatky domácích kopytníků v čele s prasetem a turem, zaznamenány byly i nálezy ovce/kozy a koně. Z ptačích nálezů byly doloženy fragmenty kachny a koroptve. Kostí náležely dospělým i nedospělým jedincům. Poměrně časté byly kosti poznamenané stopami porcování (14%) a okusu (8%), naopak opálení kostí bylo ojedinělé. Z.S.

7. Interpretace a datování

Dvě zahloubené stavby pravoúhlého půdorysu společně s pravděpodobně třetím obdobným objektem, jehož hrana byla zachycena v sondě 3, představují nejvýraznější relikty zástavby vesnické parcely ve středověku a interpretujeme je jako zapuštěné komory (srov. Vařeka 2004, 259–263).

Zahloubená stavba 1 se nacházela v hloubkové části parcely (nejméně 25 m od jejího dnešního čela) a tvar stěny zužující se k jihovýchodu může naznačovat orientaci šijového vstupu do zadní části. Suterén o hloubce 2,1–2,5 m pod úroveň podlaží tak můžeme interpretovat jako spodní část sýpky situované ve dvoře, ovšem stejně tak mohl být objekt zapojen do půdorysu vícedílného (trojdílného?) domu hloubkové dispozice se štítovou orientací k návsí. Pokud byl objekt opatřen vstupem ze dvora, musela v případě zapojení do domu zůstat tato hospodářská prostora bez komunikační vazby k obytnému jádru. Takové půdorysné řešení je doloženo v několika případech v Čechách i na Moravě u pozdně středověkých vesnických domů (srov. typ domu III.1.2.2; Vařeka 2004, 260, obr. 267).

Stavba opatřená suterénem zanikla požárem, o čemž svědčí charakteristická spáleništní výplň. Rozbor mazanických fragmentů s negativy konstrukčních prvků dokládá velký podíl roubení z kuláčů (někdy přitesaných) v konstrukci stavby (cca 2/3 nálezů), které byly opatřeny omazem (pravděpodobně z vnější strany) nebo jen vyspárovány (zřejmě v interiéru), ale mohly pocházet také z povalového stropu (doklady archaických roubených konstrukcí z kuláčů opatřených hliněným omazem z vesnic

kého prostředí uvádí např. Škabrada 1986, 401; 1987; 1992, 145–163; 2003, 79). V části zaniklé stavby se uplatňovala také konstrukce pletená (cca 1/3 zlomků s otisky), kterou tvořily hustě kladené pruty vpletené mezi svíse nebo vodorovně kladené tyče (horizontální nebo vertikální vplet nedokážeme na fragmentech rozlišit). Můžeme uvažovat např. o kombinaci roubených stěn a pletených štítů stavby, ale nabízejí se i jiné možnosti.

Analýza zuhelnatělých částí konstrukce prokazuje dominantní využití dubu a dalších tvrdých listnáčů (jilm, jasan) v konstrukci stavby, především v jejích roubených částech. K výpletu mohly posloužit pruty vrby, lísky nebo olšové větve, jak doložil rozbor uhlíků. Negativy dřevěných konstrukcí dochované v mazanici jsou cenným dokladem staré tradice roubené konstrukce ve vesnickém prostředí na jihovýchodní Moravě, kde etnografické bádání dokumentuje v novověku dům hliněný, který je charakterizován jako trojdílný komorový dům okapové orientace s hliněnými stěnami (vrstvení, nabíjení, války, nepálené cihly), příp. s pletenou konstrukcí a střešou krytou došky (slovácký dům, panonsko-pomoravský dům; srov. např. Frolec 1970; 1978; Máčel, Vajdiš 1958; Vařeka, Frolec 2007, 260). Jak upozornili A. Plessingerová a J. Vařeka (2007, 924), nelze tuto regionální dobovou formu lidového domu spojovat se středověkou situací. Archeologické výzkumy již dříve doložily drážkové konstrukce ve středověkém Uherském Hradišti (Procházka, Snášil 1984) a nově byly unikátně dochované roubené stavby ze 13. století odkryty na předhradí hradu ve Veselí nad Moravou (za zpřístupnění nálezů děkujeme vedoucímu výzkumu M. Dejmaloovi, Archaia Brno).

Nálezy zlomků keramiky (hrnce a hrnky, zvonovitá poklička, mísa) a několika malých fragmentů kovových předmětů představují torzo inventáře shořelé stavby. Archeobotanické analýzy prokázaly uskladnění zásob obilí, v němž dominovalo ozimé žito a méně početně byla zastoupena pšenice a proso, což dokládá funkci stavby jako sýpky nebo komory, jejíž horní část sloužila zřejmě k uskladnění obilovin a spodní, suterénní díl představoval chladnou skladovací prostor (ke komorám a sýpkám srov. např. Nekuda 1975, 85–88; Nekuda, Nekuda 1997, 65–69; Vařeka, Frolec 2007, 119, 292; Smetánka 1988, 101–103; Škabrada 2003, 22–23, 120–124). Dvě zvířecí kosti prokazují přítomnost prasete a tura domácího. Nepříliš početný soubor keramiky řadíme na základě jeho vlastností do konce 14.–1. poloviny 15. století. Řadu podobností nacházíme v horizontu IV/1 s možným přesahem do horizontu IV/2 vymezeném v Brně (Procházka 1994; 1995).

Zahloubená stavba 2 je situována blíže k dnešní uliční čáře (nejméně cca 14 m) a dobře dochovaná vstupní šíje obracející se k jihozápadu prokazuje okapovou orientaci stavby. Stejně jako v předchozím případě můžeme předpokládat existenci samostatné sýpky opatřené suterénní částí, ale spíše se v tomto kontextu přikláníme k možnosti zapojení zapuštěné komory do trojdílného okapově orientovaného vesnického domu. Na komoru by směrem k jihozápadu navazovala vstupní síň a dále pak jizba. Dnešní šířka parcely činí cca 25 m, což mírně přesahuje standardní délku známých vesnických domů pozdního středověku (Vařeka 2004, 261), ovšem přesah zapuštěné komory

Obr. 12. Mikulčice. Bílý peníz (Vladislav II. Jagellonský; foto F. Kostrouch).

Fig. 12. Mikulčice. A silver coin (king Vladislav II. Jagellonský, 1471–1516; photo by F. Kostrouch).

k severovýchodu do sousední parcely, stejně jako odstup od dnešní fronty zástavby, naznačuje dílčí změny v rozvržení parcelace. Okapovou orientaci vesnického domu v pozdním středověku dokládají v zatím ojedinělých případech archeologické výzkumy, a to v jihočeských Čestovicích (Militký, Vařeka 1997) a v zaniklých Mstěnicích, kde u domu v usedlosti XIV vstup z návsi do síně zřejmě chránil žudr (Nekuda, Nekuda 1997, 44–47). Stavebně historické průzkumy v nedaleké Strážnici naznačily, že podélné situování domů v čele parcel při komunikaci může pocházet již z doby před třicetiletou válkou (Macek 1987). Výzkumem v Mikulčicích tak získáváme další významnou indicii pro značné stáří okapové orientace vesnického domu v dolním Pomoraví. V Maďarsku se v případě několika zaniklých vsí ze 14.–15. století taktéž setkáváme s okapovou orientací domů, např. Szentkirály (Pálóczi-Horváth 1990; 1993; 1996), Csut (Holl 1985, 247, 342; Irás-Melis 1991, 385–386) nebo Sarvaly (Holl, Parádi 1982).

Do zapuštěné komory, dosahující hloubky 2–2,2 m pod úroveň podlaží, se vstupovalo šíjí opatřenou schodovými stupni, jejíž stěny mohla zajišťovat konstrukce indikovaná křivou jamkou. Kombinace sloupových jam a mělkého žlábků při jihovýchodní straně naznačuje dřevěné stěny v zahloubené části tvořené kombinací svislých nosných sloupů a vodorovně kladených konstrukčních prvků. Vzhledem k podobě negativů v podlaze (obloukovitý žlábek lemující sloupové jámy z vnější strany) mohly být větve či pruty zasouvány mezi nosné sloupy a stěnu výkopu suterénu, ovšem nelze vyloučit ani další konstrukční řešení. Nepočetné nálezy mazanice dokládají užití kuláčů, tesaných prvků nebo jen přitesaných kuláčů a prutů užívaných k výpletu. Při úvahách o konstrukci nadzemní části stavby přichází v úvahu roubení, drážková i pletená konstrukce a jejich kombinace. Zcela ojedinělým nálezem jsou tři fragmenty slabě vypálených a hrubě formovaných cihel, které můžeme považovat za vepřovice prokazující prosazování hliněné konstrukce v regionu již

na sklonku středověku. Dosud není jasné stáří hliněných vesnických staveb na Moravě, spíše se jejich rozšíření klade až do novověku (srov. Vařeka, Frolec 2007, 77–78). Za pozůstatky vrstvené a nabíjené konstrukce stěn byly považovány reliktury konstrukcí staveb ze 2. poloviny 13.–1. poloviny 14. století v Rýmařově (Goš, Novák, Karel 1985; nepáleným cihlám se věnují např. Kovačevičová 1981, 70; Mencl 1980, 10–11; Škabrada 2003, 85).

Výplň této zahloubené stavby nevykazuje stopy požáru, ovšem nálezy vypálené mazanice, vepřovic i uhlíků naznačují působení požáru nejméně na část nálezu. Domníváme se proto, že suterén mohl být zavezen zeminou, jejíž součástí představovaly pozůstatky stavby zaniklé požárem situované někde v blízkosti, které se mohly po nějaký čas nacházet na volném prostranství vystavené působení povětrnostních podmínek (značná abraze mazanice). Při tomto způsobu formování archeologického kontextu se výrazně uplatňuje rezidualita v nálezech keramiky, jejíž rozpoznatelný podíl dosahuje v tomto případě 10% početního zastoupení (zlomky pravěké, raně a vrcholně středověké keramiky; u souboru ze zahloubené stavby 1 starší keramika chybí; k problematice reziduality srov. Nováček 2003).

Nalezené artefakty poskytují informace o vybavení vesnické usedlosti keramikou (hrnky a hrnce, pokličky, džbány, trojnožky, kónické mísy, konvice), železnými předměty (stavební železo, koňská výstroj, zemědělské nástroje) a kovářská struska naznačuje přítomnost tohoto řemesla ve vsi. Významným nálezem je malý zlomek plochého skla, který dokládá skleněnou výplň okna a může tak nepřímou indikovat přítomnost světnice (nálezy kachlů ovšem chybí). Zvířecí kosti představují pozůstatky běžných domácích zvířat, jako je prase, tur, ovce/koza, kuň, z ptáků byla dokumentována kachna a z lovných druhů koroptev.

Zastoupení keramického zboží dokládá dominantní podíl keramiky různé zrnitosti pálené v redukčním prostředí, vedle níž se nadále uplatňuje hrubá slídnatá hrnčina. Setkáváme se též s výraznějším podílem polévaných kusů (džbány, trojnožky, hrnky a konvice s vnitřní olovnatou glazurou). Kromě zastoupení jednotlivých druhů hrnčiny shledáváme hlavní odlišnosti oproti souboru ze zahloubené stavby 1 především ve větším podílu přehnutých okrajů s ostrou profilací, ovalených okrajů a v nástupu kyjovitěho okraje hrnce. Komparativní analýzy jsou však limitovány kvantitativní nesouměřitelností obou souborů, ale také mírou transformačních procesů. Vzhledem k charakteru nálezového kontextu (viz výše) nelze vyloučit určitý podíl reziduality, kterou nemůžeme v keramických nálezech z pozdního středověku snadno identifikovat. Sledování omletosti keramických zlomků nepřineslo relevantní výsledky (výrazně omleté byly pouze zlomky keramiky pravěké a raně až vrcholně středověké). Celkově soubor vykazuje mírně vyšší fragmentarizaci než nálezy z výplně zahloubené stavby 1, ovšem kvantitativně jsou oba celky nesrovnatelné.

Domníváme se proto, že některé okraje hrnců s archaičtější profilací mohou indikovat právě tuto reziduální složku souboru, která souvisí s depozičními a postdepozičními procesy na sledované parcele. Hlavní datovací oporou tak zůstává bílý peníz Vladislava Jagellonského,

kteří umožňuje zařadit zaplnění suterénu zaniklé stavby nejdříve do poslední čtvrtiny 15.–počátku 16. století. Datování do pokročilejšího 16. století neodpovídá keramickým nálezům, u kterých by se musely uplatnit inovace v technologii, morfologii i výzdobných prvcích charakteristické pro počátek novověku (srov. např. Pajer 1982; 1983), jak je zjišťujeme v souboru z horní úrovně souvrství, která může představovat vyrovnávku prosedající výplně suterénu (vrstvy 2 a 3). Vedle hrnčiny odkazující ještě do středověku nacházíme zde již zlomky časně novověkého režného i polévaného zboží (zakuřovaná hrnčina jemného střepu s vlešťováním, podglazurní malba hlinkou na bělavém nástřepí u červeně se pálicího zboží, barevné ostrovy zakapávané do čiré glazury; obdobně nálezy ze svrchních uloženin nad zásypem stavby 1). Vzhledem k převažujícímu pozdně středověkému charakteru keramického souboru jej proto na základě uvedených souvislostí řadíme do poslední čtvrtiny 15. století, nejvýše na přelom 15./16. století.

Zapuštěné komory odkryté v Mikulčicích představují další nález tohoto druhu stavby ve vesnickém prostředí mladšího středověku. Archeologizované pozůstatky se vyznačují shodnými vlastnostmi, ke kterým řadíme pravidelný čtvercový nebo obdélný půdorys, výrazné zahloubení (často více než 1 m), šíjový vstup a stěny dřevěné konstrukce (sloupový nosný skelet, rámová konstrukce) nebo kamenné vyzdívký. V Čechách a na Moravě se objevují zřejmě již od vrcholného středověku v souvislosti s rozsáhlými proměnami vesnice, s prosazováním nové podoby usedlosti a domu. Plochostropé suterény registrujeme jako součást nadzemních domů, u nichž tvoří spodní část komorového, patrově či polopatrově řešeného dílu (spodní suterénní či polosuterénní komora); zahloubenou spodní částí jsou ovšem také opatřeny samostatné špýcharý. Archeologicky tyto objekty dokumentujeme též jako izolované stavby, u kterých nedokážeme spolehlivě prokázat, zda byly zapojeny do nadzemního domu, či tvořily suterén samostatného špýcharu (v Čechách a na Moravě srov. Vařeka 2004, 254–255, 258–263; suterény v českém městském prostředí vrcholného středověku srov. Vařeka 2002).

Takto jasně funkčně vyhraněné chladné skladovací prostory s nadzemní patrově řešenou částí, s jednotnou stavební podobou a pevným zapojením do vícedílného, nejčastěji trojdílného domu, nacházíme ve středověké vesnické architektuře pouze ve střední Evropě (Vařeka, v tisku). Nejstarší doklady pocházejí z jižního a středního Německa, kde se prosazují v souvislosti s proměnami vesnické usedlosti a domu ve 12./13.–13. století (souhrnně Donat 1993, 225–226) a postupně se s nimi setkáváme i v dalších oblastech. Kromě výše zmíněné západní části střední Evropy (např. Donat 1995, 427; Kenzler 2002, 103–104; Schreg 2002, 116–118; též Vařeka 2004, 176–177, 208–209) se ve 14.–15. století stávají pevnou součástí vesnického domu nebo tvoří suterény samostatných špýcharů v Čechách a na Moravě (viz výše), na Slovensku (např. Čaplovič, Javorský 1990, 96; Hanuliak 1982; 1986; 1989; Ruttkay 1998, 63; 2002, 269–270), v Maďarsku (např. Irás-Melis 1991, 385–386; Pálóczi-Horváth 2002, 312–317; Parádi 1979) a jejich kontinuitu můžeme sledovat až do novověku.

9. Závěr

Předstihovým záchranným výzkumem na parcele v historickém jádru vsi Mikulčice byla odhalena dvojice zahlobených staveb, které jsou pozůstatkem zástavby vesnické usedlosti z pozdního středověku. Oba objekty interpretujeme jako zapuštěné komory, které mohly tvořit součást trojdílných vesnických domů, jejichž další pozůstatky se nepodařilo zachytit, ovšem nelze zcela vyloučit ani interpretaci těchto objektů jako samostatných sýpek s plochostropými suterény. Zatímco starší komora (zahlobená stavba 1) řazená do konce 14.–1. poloviny 15. století je umístěná v hloubce usedlosti a indikuje tak zadní část domu situovaného štítově do návsi nebo samostatný špýchar, mladší suterén (zahlobená stavba 2) nejspíše dokládá okapovou orientaci domu zaniklého někdy v poslední čtvrtině 15.–15./16. století. Zdá se tedy, že ke změně orientace domu v čele usedlosti mohlo dojít někdy ve 2. polovině 15. století. Zajímavé je roubení převážně z dubových kuláčů omazaných hlínou, které doplňovala pletená konstrukce, dokumentovaná v případě starší zahlobené stavby zaniklé požárem. Získáváme tak doklady staré tradice roubené konstrukce v dolním Pomoraví, které se zřejmě až v novověku stalo typickou oblastí rozšíření hliněného domu. Mladší suterén s dochovanými negativy nosného sloupového skeletu poskytl kromě nepočtených mazanícových otisků roubené nebo drážkové a pletené konstrukce také dosud ojedinělé nálezy vepřovic, které naznačují prosazování hliněné konstrukce ve vesnickém prostředí jihovýchodní Moravy na sklonku středověku. Nálezy keramiky a dalších druhů artefaktů přispívají k poznání vybavení vesnické usedlosti sledovaného období. Výjimečný nálezy plochého skla z výplně mladší zahlobené stavby může svědčit o prosazování vyspělého obytného interiéru tvořeného světnicí. Archeobotanické analýzy umožnily nahlédnout do skladovacího prostoru starší komory nebo špýcharu a soubor zvířecích kostí z mladšího suterénu doplňuje naše znalosti o chovu a konzumaci domácích zvířat v tomto období.

Práce vznikla v rámci výzkumného záměru MSM 4977751314

Literatura a prameny

- Anděra, M., Horáček, I. 1982:** *Poznáváme naše savce*. Praha.
- Cohen, A., Serjeantson, D. 1996:** *A manual for the identification of bird bones from archaeological sites (revised edition)*. London.
- CDB: Codex Diplomaticus et Epistolaris Regni Bohemiae I (805–1197)**. G. Friedrich (ed.), Pragae 1904–1907.
- Čaplovič, D., Javorský, F. 1990:** Najnovšie poznatky o vývoji stredovekého dedinského domu na Spiši, *Nové obzory* 31, 63–120.
- Červený, Č., Komárek, V., Štěrba, O. 1999:** *Koldův atlas veterinární anatomie*. Praha.
- Demek, J. a kol. 1987:** *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Praha.
- Donat, P. 1993:** Zehn Keller von Gebesee, Kr. Erfurt. Studien zu hochmittelalterlichen Kelleranlagen, *Alt-Thüringen* 27, 207–264.
- Donat, P. 1995:** Neuere archäologische und bauhistorische Forschungsergebnisse zum ländlichen Hausbau des 11.–13. Jahrhunderts in Mittel- und Süddeutschland, *Germania* 73, 421–439.
- Driesch, A. von den 1976:** A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. *Peabody Museum Bulletin* 1. Harvard.
- Driesch, A. von den, Boessneck, J. 1974:** Kritische Anmerkungen zur Widerristhöhenberechnung aus Längenmaßen vor- und frühgeschichtlicher Tierknochen. *BLV – Verlagsgesellschaft München* 22, 325–348.
- Frolec, V. 1970:** *Kulturní společenství a interetnické vztahy v lidovém stavitelství v Podunají*. Praha.
- Frolec, V. 1978:** Tradiční vesnický dům na Slovácku v historickém vývoji. In: *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka*. Praha.
- Hanuliak, M. 1982:** Stredoveké hospodárske objekty z výskumu v Chľabe, *Archaeologia historica* 7, 103–112.
- Hanuliak, M. 1986:** K stavebno-funkčnej interpretácii obytného objektu z Chľaby, *Archaeologia historica* 11, 469–477.
- Hanuliak, M. 1989:** Praveké, včasnodedinné a stredoveké osídlenie v Chľabe, *Slovenská archeológia* 37, 151–212.
- Holl, I. 1985:** Mittelalterliche Dorfgrundrisse in Ungarn, *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 14, 243–249, 339–342.
- Holl, I., Parádi, N. 1982:** *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly*. Budapest.
- Irás-Melis, K. 1991:** Spätmittelalterliche Dörfer (1241–1541). In: *Budapest im Mittelalter*. Braunschweig, 144–152.
- Kenzler, H. 2002:** Hausbau in Breunsdorf bei Leipzig. Von der „Kolonization“ bis in die frühe Neuzeit, *Ruralia* 4, *Památky archeologické – Supplementum* 15, 101–110.
- Kyselý, R. 2004:** Kvantifikační metody v archeozoologii, *Archeologické rozhledy*, 56, 279–296.
- Levine, M. A. 1982:** The use of crown height measurements and eruption-wear sequences to age horse teeth. In: Wilson, B., Grigson, C., Payne, S. (eds.), *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites*. British Archaeological Reports, British Series 109. London, 223–250.
- Macek, P. 1987:** Ke stáří domů situovaných rovnoběžně s komunikací (Stavebně historický průzkum Strážnice), *Archaeologia historica* 12, 225–232.
- Mácel, O., Vajdiš, J. 1958:** *Slovácko. Architektonický vývoj vesnice*. Praha.
- Mazuch, M. 2008:** Slovanské sídliště v poloze Mikulčice „Podbřežníky“, *Přehled výzkumů* 49, 165–181.
- Militký, J., Vařeka, P. 1997:** Česnovice: archeologický výzkum středověké a novověké vesnice na Česko-budějovicku I. Pozdně středověký dům v usedlosti čp. 13, *Archeologie v jižních Čechách* 10, 58–79.

- Nekuda, V. 1975:** *Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic*. Brno.
- Nekuda, R., Nekuda, V. 1997:** *Mstěnice 2. Zaniklá středověká ves. Dům a dvůr ve středověké vesnici*. Brno.
- Nováček, K., Vařeka, P. 1997:** Archeologický výzkum žijících vesnic středověkého původu v Čechách, *Archeologie ve středních Čechách* 1, 1997, 429–444.
- Nováček, K., Vařeka, P. 1998:** Archaeological research of present-day villages of a medieval origin in Bohemia, *Ruralia* I, *Památky archeologické – Supplementum* 5, 1996, 314–316.
- Pálóczi-Horváth, A. 1990:** Agrártörténeti emlékek a középkori Szentkirály faluban, *A Magyar mezőgazdaság múzeum közleményei* 1988–1989, 69–94.
- Pálóczi-Horváth, A. 1993:** Structures du village medieval de Szentkirály de 15e–16 e siècles. In: J. Pavúk (ed.): *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques 4*. Bratislava, 113–118.
- Pálóczi-Horváth, A. 1996:** *Élet egy középkori faluban. 25 év régészeti kutatása a 900 éves Szentkirályon. Kiállítás a Mez gazdasági Múzeumban*. Budapest.
- Pálóczi-Horváth, A. 2002:** Development of the Late-Medieval house in Hungary, In: *Ruralia* 4, *Památky archeologické – Supplementum* 15, 308–319.
- Parádi, N. 1979:** Die Keller und Öffen der mittelalterlichen Ortschaft Sarvaly, *Archaeologiai Értesítő* 106, 65–76.
- Plaček, M. 2001:** *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha.
- Plessingerová, A., Vařeka, J. 2007:** Slovácký dům, In: S. Brouček, R. Jeřábek (eds): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 924.
- Poláček, L. 2003:** Minulost Mikulčic. In: S. Rutar, L. Poláček, J. Matuszková, M. Vachek, V. Glos 2003: *Mikulčice*, 8–19.
- Procházka, R. 1994:** Brněnská stolní a kuchyňská keramika 2. poloviny 14. století–počátku 15. století, *Pravěk NŘ* 4, 323–344.
- Procházka, R. 1995:** Keramik des 14.–14./15. Jahrhunderts aus Brno und Boskovice. Ein Beitrag zur Regionalisierung der mittelalterlichen Keramik in Mähren, *Denkmalpflege und Forschung in Westfalen* 32, 113–124.
- Procházka, R., Snášil, R. 1984:** Hlavní rysy lokační zástavby Uherského Hradiště, In: *Urbes medii aevi*. Praha, 43–52.
- Prummel, W., Frisch, H. J. 1986:** A guide for the Distinction of Species, Sex and Body Size in Bones of Sheep and Goat. *Journal of Archaeological Science* 13, 567–577.
- Pyšek, P., Sádlo, J., Mandák, B. 2002:** Catalogue of alien plants of the Czech Republic, *Preslia* 74, 97–186.
- Rutar, S. 2003:** Stručná historie obce v datech. In: S. Rutar, L. Poláček, J. Matuszková, M. Vachek, V. Glos. *Mikulčice*, 132–149.
- Ruttikay, M. 1998:** Dedina a dom vo vrcholnom a neskorom stredoveku, In: *L'udová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku z pohľadu najnovších poznatkov archeológie a etnografie*. Bratislava, 37–66.
- Ruttikay, M. 2002:** Der ländliche Hausbau des 5. bis 15. Jh. im nördlichen Karpatenbecken (Slowakei), In: J. Klápště (ed.), *Ruralia* 4, 264–271.
- Samek, B. 1999:** *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 2. (J–N)*. Praha.
- Schmid, E. 1972:** *Atlas of Animal Bones for Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists*. Amsterdam.
- Schreg, R. 2002:** Haus und Hof im Rahmen der Dorfgenese. Zum Wandel der Bauform in Süddeutschland, In: *Ruralia* IV, 111–122.
- Smetánka, Z. 1988:** *Život středověké vesnice. Zaniklá Svídna*. Praha.
- Škabrada, J. 1986:** Základní rysy prostorové a konstrukční struktury domu zemědělské usedlosti pozdního středověku v Čechách, *Archaeologia historica* 11, 395–407.
- Škabrada, J. 1987:** Poznámky k pokračujícímu průzkumu domu čp. 2 v Lučici (Ke vzniku středověkého domu s trojdílným půdorysem), *Archaeologia historica* 12, 203–213.
- Škabrada, J. 1992:** K charakteru výstavby vesnického domu 16. a 17. století v Čechách. In: J. Škabrada (ed.): *Vesnický dům v 16. a 17. století*. Praha, 138–167.
- Škabrada, J. 2003:** Lidové stavby. *Architektura českého venkova*. Praha.
- Škojec, J. 1997:** Archäologische Fundstätten und Funde im "Hinterland" des Burgwalls von Mikulčice I (Katastralgabiete Hodonín, Lužice, Mikulčice, Moravská Nová Ves). In: L. Poláček (Hrsg.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice II*. Brno, 343–397.
- Škojec, J. 2005:** Archäologische Fundstätten und Funde im "Hinterland" des Burgwalls von Mikulčice VIII (Ergänzungen zu Katastralgabieten Čejkovice, Dolní Bojanovice, Dubňany, Hodonín, Josefov, Lužice, Mikulčice, Moravská Nová Ves, Moravský Písek, Mstěnice, Petrov, Ratíškovice, Rohatec, Strážnice, Vacenovice, Vnorovy, Vracov). In: L. Poláček (Hrsg.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice VI*. Brno.
- Vařeka, P. 1992:** Mazanice – středověký stavební materiál v archeologických pramenech a problematika jeho interpretace, In: T. Durdík (ed.): *Sborník společnosti přátel starožitností* 3, Praha 1992, 105–110.
- Vařeka, P. 1995:** Nálezy mazanic v archeologických strukturách – deskriptivní systém a databáze MAZANICE, *Archeologické fórum* 4, 1995, 59–64.
- Vařeka, P. 1998:** Proměny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách, *Archeologické rozhledy* 50, 1998.
- Vařeka, P. 2002:** Zahloubené stavby v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů? In: E. Neustupný (ed.), *Archeologie nenalezaného*. Plzeň–Praha, 252–285.
- Vařeka, P. 2004:** *Archeologie středověkého domu I. Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí (6.–15. století)*. Plzeň.

Vařeka, P., v tisku: *Archeologie středověkého domu II. Stavební formy, stavební kultury a hlavní vývojové trendy středověkého vesnického domu v Evropě. Plzeň.*

Vařeka, J., Frolec, V. 2007: *Lidová architektura. Encyklopedie (Druhé přepracované vydání).* Praha.

Resumé

A rescue excavation at a residential house in the historical core of Mikulčice-village (distr. of Hodonín) revealed two sunken buildings, which represent remains of Late Medieval rural homesteads.

Sunken building 1 was to be found extending well into the house lot (at least 25 m away from its present day front outline). The outline of the wall that gets thinner to the southeast may suggest a sunken staircase to the rear. The basement at a depth of 2.1–2.5 m under the subsoil level can hence be interpreted as the sunken part of a granary situated in the courtyard, but may also represent a sunken part of a storage room that represented part of a house with its gable turned towards the village green (possibly a three compartment house). A characteristic burnt layer in the infill indicates that the structure with the basement was destroyed by a fire. The analysis of daub fragments and construction imprints indicates the presence of logs (sometimes further worked) used as the building material for the structure (approx. 2/3 of the finds). Log walls were covered with daub (from the outside) and the daub could also have originated from the ceiling. In the burnt part of the building, evidence for the use of wattle as construction material was detected (approx. 1/3 of the fragments with imprints), formed by closely tied branches or slats woven in-between the vertically and horizontally oriented stakes (one possible scenario is a combination of corner-timbered walls and wattle and daub gables). An analysis of the botanical macro-remains revealed the use of oak (dominant) and other types of hardwood (elm, red ash) as construction materials, particularly in the timbered corner part of the building. Wattle, willow, hazel and alder-tree branches were used as indicated by charcoal analysis. Negative imprints of timber structure preserved in the daub provide valuable evidence for an old tradition of corner-timbered construction in the villages of south-eastern Moravia, where ethnographic research records earth house as typical for the late 18th–early 20th century.

The ceramic finds (pots, bell-shaped lid and a bowl), and several small fragments of metal objects, represent the remains of the inventory of the burnt down structure. Archaeobotanical analysis confirmed storage of grain, dominated by rye, with wheat and millet present in smaller amounts. This finding is consistent with the function of this structure as a granary or a storage room, the upper portion of which probably served for the storage of grain and the lower (basement) used for cold storage. Two animal bones prove the presence of a pig and a bovid. A small pottery collection can be dated to the end of the 14th–first half of the 15th century.

Sunken building 2 is situated closer to the street edge (14 m at the least) and the well-preserved sunken south-

west entrance suggests that the building was positioned with its side to the street. Similarly to the previous case, we can expect the existence of a granary with its lower part set into the subsoil, but in this context we prefer the interpretation of a sunken storage room forming part of a three-section rural house. The storage room would have been connected with the entrance and further with the living room. The present day width of the house plot is approx. 25 m, which slightly exceeds the standard length of known rural houses in the Late Middle Ages. However, the overlap of the sunken storage room towards the northeast into the neighbouring houseplot, as well as its distance from the present day alignment of buildings, suggest subsequent changes in the layout of house plots. The side orientation of the house towards the street at the Late Medieval time is fairly rare in Bohemia and Moravia. A survey of historic buildings in the nearby town of Strážnice suggests that the sideways orientation of houses at the front of house plots close to the street can be found as early as the beginning of the 17th century. The research at Mikulčice hence provides further evidence for the considerable antiquity of the side orientation of village houses in southern Moravia.

The entrance into the sunken storage room reaching a depth of 2–2.2 m below the subsoil level was represented by a sunken staircase. The walls may have been strengthened by a construction as indicated by one recorded post hole. The combination of a posthole and a shallow groove by the southeastern side suggests timber walls in the sunken section formed by a combination of vertical posts and horizontally placed construction features. Considering the appearance of negative imprints in the floor (the groove copies the post holes from the outer side), the branches or stakes could have been inserted in-between the posts and the wall cut from the lower basement, but other construction scenarios cannot be ruled out. The finds of daub suggest the use of logs and billets or another type of woodwork with intertwined branches. When thinking about the construction of the above-ground part of the structure we can consider corner-timbering, sunken-and-grooved construction and also wattle-and-daub construction, or any combination of these. The three fragments of poorly fired and coarsely-formed bricks represent an extraordinary find. They were identified as cob bricks, and it is the first evidence for an earthen construction present by the end of the Middle Ages in this region.

The infill of this sunken structure does not display any signs of fire, but the finds of burnt daub, cob bricks and charcoal suggest that at least some of the finds were exposed to fire. Hence we can postulate that the basement could have been filled with soil containing inclusions that originated from a structure devastated by a fire and situated somewhere nearby. These inclusions could have been exposed to weathering for some time (considerable abrasion of daub).

The recovered artefacts provide information about the inventory of the village household. They include pottery (pots, lids, jars, tripods, conical bowls, jugs, ewer) and metal objects (iron construction material, harnesses, agricultural tools). Finds of smithing slag also suggest

the presence of iron-smithing in the village. A small piece of flat glass represents an important find. It could have been a window pane and hence indirectly indicating the presence of a fine living room with glazed windows. Animal bones represent the remains of common farmyard animals such as pig, ox, sheep/goat and horse. Bird remains include a duck and a partridge (game-fowl).

The recovered ceramics indicate the dominant proportion of grey ware alongside which we also find coarse ware with inclusions of talc. Some glazed ceramics (jars, tripods, smaller pots and jugs with inner leaded glaze) are also present. In contrast to building 1, there is a different proportion of ceramic wares, with the main differences primarily in the larger proportion of folded rims with sharp profiles, overt rim and the appearance of a club-shaped rim for pots. However, comparative analysis is limited by the quantitative variation of both collections and also by the scale of transformation processes. Because of the character of the context (see above) we cannot rule out older elements that cannot be easily estimated, as for ceramic finds of a late Medieval age. Therefore we postulate that pot rims with profile of an earlier type could indicate an older element in the collection, which is related to the depositional and post-depositional transformation processes at the site. The main basis for dating is a silver coin of Vladislav Jagellonský which permits us to set the date of infilling of the lower basement from the last third of the 15th century to the beginning of the 16th century. A late 16th century age would not correspond with the ceramic finds because we would expect to see visible innovations in technology, morphology and decoration typical for the beginning of the post-Medieval period. On the basis of the described circumstances and considering the prevailing Late Medieval character of the pottery, we can propose an age of the last quarter of the 15th century or the turn of 15th/16th century at the latest.

The sunken storage rooms uncovered at Mikulčice represent another find of this type of structure in the village environment of the Later Middle Ages. These features in the archaeological record display similar properties, such as a square or oblong shape, considerable depth below the ground level (often more than 1 m), sunken staircase, post construction or stone built walls. In Bohemia and Moravia, structures of this type probably begin to appear from the 13th century in relation with the extensive transformation of village environment that had a lot to do with the new appearance of homesteads and residential dwellings. The basements with flat ceiling were recorded as parts of surface houses representing the below-ground cold storage rooms (completely or partially set in the ground). Other types of outbuildings can also have below-ground sections. Furthermore, the below-ground features were found as isolated structures so we do not know with certainty whether they were part of a residential dwelling or an outbuilding (granary).